

ΕΞΟΔΟΣ ΑΔΙΕΞΟΔΟΣ

Διόρθωση: Όλγα Παπακώστα
Εξώφυλλο: MOTIBO ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

© Copyright 2018 Εκδόσεις Τόπος
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο
ISBN: 978-960-499-264-5

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτηρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Τόπος
Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

www.toposbooks.gr

ΕΞΟΔΟΣ ΑΔΙΕΞΟΔΟΣ

Οι συγγραφείς

Λεωνίδας Βατικιώτης • Διονύσης Ν. Γράβαρης

Διονύσης Ελευθεράτος • Μάκης Ζέρβας

Δημήτρης Καλτσώνης • Κυριάκος Κατζουράκης

Γιάννης Κουζής • Θεόδωρος Μαριόλης

Σπύρος Μαρκέτος • Άρης Χατζηστεφάνου

Επιμέλεια έκδοσης: Λεωνίδας Βατικιώτης

Περιεχόμενα

Πρόλογος	
Η πρόωρη έναρξη της μετα-μνημονιακής περιόδου	9
Λεωνίδας Βατικιώτης	
Η ξεχασμένη δύναμη της δημοκρατίας	17
Διονύσης Ν. Γράβαρης	
Τι δημοκρατία χρειαζόμαστε;	39
Δημήτρης Καλτσώνης	
Αντινομίες της δίκαιης ανάπτυξης.....	57
Σπύρος Μαρκέτος	
Ο πολιτικός «μύλος» και η νέα φυσιογνωμία του παλιού δίπολου (ΝΔ, ΠΑΣΟΚική «κεντροαριστερά»)	101
Διονύσης Ελευθεράτος	
Η απατηλή και παρηγορητική «θεωρία του ξέφωτου»	117
Λεωνίδας Βατικιώτης	
Αργυροί και χρυσοί κανόνες της λύσης	139
Θεόδωρος Μαριόλης	
Η εργασία στη δίνη των μνημονίων	159
Γιάννης Κουζής	
Περιβάλλον: υπάρχει ακόμα ελπίδα;.....	179
Μάκης Ζέρβας	
Κοινωνική κατάρρευση και πολιτισμός.....	197
Κυριάκος Κατζουράκης	
Πουκάμισο αδειανό το «θαύμα» της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας	219
Άρης Χατζηστεφάνου	
Βιογραφικά σημειώματα	233

Η πρόωρη έναρξη της μετα-μνημονιακής περιόδου

Λεωνίδας Βατικιώτης

Το πολυνομοσχέδιο που κατέθεσε η κυβέρνηση στη Βουλή στις 8 Ιουνίου, με στόχο να κλείσει η τέταρτη και τελευταία αξιολόγηση της τρίτης δανειακής σύμβασης, δεν ήταν το τελευταίο της μνημονιακής περιόδου, αλλά το πρώτο της... μετα-μνημονιακής περιόδου, κι ας έχει επισήμως οριστεί η έναρξή της την 21η Αυγούστου 2018. Οι δραματικές επιπτώσεις των περικοπών στις συντάξεις και το αφορολόγητο ύψους 18,5 δις ευρώ για την περίοδο 2019-2022 που περιλαμβάνονταν στο πολυνομοσχέδιο δεν περιορίζονται μόνο στο επίπεδο ζωής των πιο φτωχών μισθωτών και συνταξιούχων, καθώς αυτοί είναι που θα πληγούν από τη μείωση του αφορολόγητου και των συντάξεων. Επεκτείνονται στο σύνολο της οικονομίας, καθώς τούτες οι περικοπές μαζί με τόσες και τόσες άλλες που έχουν ψηφισθεί κι εφαρμοσθεί από τον Μάιο του 2010 έως το τέλος του 2018 στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής (που με βάση μια εκτίμηση ανήλθε σε 67 δις ευρώ ή 36,5% του ΑΕΠ¹), αποκλείουν εξ ορισμού το ενδεχόμενο η εσωτερική (δημόσια και ιδιωτική) ζήτηση να τροφοδοτήσει τον νέο κύκλο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Η εξίσωση της επόμενης μέρας επιλύεται ακόμη πιο δύσκολα αν λάβουμε υπόψη μας την άθλια κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, παρότι οι 3 ανακεφαλαιοποιήσεις στοίχισαν στους φορολογούμενους 29,65 δις ευρώ (5,35 δις η πρώτη ανακεφαλαιοποίηση του 2012, 19,45 δις η δεύτερη του 2013 και 4,85 δις η τρίτη του 2015). Αποδεικνύεται από επίσης

1. Ελλάδα: Μια στρατηγική ανάπτυξης για το μέλλον, Μάιος 2018, Υπουργείο Οικονομικών, σελ. 8.

μα στοιχεία, βάσει των οποίων τα αποτελέσματα του τραπεζικού τομέα μετά από φόρους το 2017 ήταν ζημιές της τάξης των 476 εκ. ευρώ². Μειωμένες σε σχέση με το 2016, όταν ανέρχονταν σε 2,6 δις – εξακολουθούν ωστόσο να απέχουν έτη φωτός από εκείνο το επίπεδο που θα επέτρεπε την ομαλή χρηματοδότηση κατανάλωσης και επενδύσεων. Κι ας συνεχίζουν οι τράπεζες να διατηρούν ένα καθαρό επιτοκιακό περιθώριο διπλάσιο του μέσου ευρωπαϊκού: 2,6% έναντι 1,3%! Η δεινή θέση των τεσσάρων ελληνικών τραπεζών επιβεβαιώθηκε επίσης κι από τα τεστ αντοχής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, αν και με βάση τις επίσημες ανακοινώσεις τα πέρασαν επιτυχημένα. Αν όμως τα τεστ είχαν υλοποιηθεί με βάση τους κανόνες του 2015, τότε 3 από τις 4 ελληνικές τράπεζες (Πειραιώς, Εθνική και Eurobank) θα είχαν αποτύχει παταγωδώς! Με άλλα λόγια, αν τα... δοκάρια είχαν μείνει στη θέση τους, τα τεστ αντοχής θα ισοδυναμούσαν με το εναρκτήριο λάκτισμα για έναν ακόμη, τον τέταρτο, κύκλο ανακεφαλαιοποίησης των ελληνικών τραπεζών. Τώρα όμως «τα αποτελέσματα των στρες τεστ μπορεί να σημαίνουν ότι τα 20 δις ευρώ από τα κονδύλια διάσωσης που είχαν αφηθεί στην άκρη για να ενισχύσουν τις τράπεζες απελευθερώνονται για άλλη χρήση, όπως η επαναγορά χρέους από το ΔΝΤ και την ΕΚΤ»³ έγραφαν οι *Financial Times*.

Η απόφαση ωστόσο του Eurogroup της 22ας Ιουνίου, που η κυβέρνηση χαρακτήρισε «ιστορική», δεν περιλάμβανε ούτε καν αυτό το μέτρο, της εξαγοράς των «ακριβών» δανείων του ΔΝΤ (με επιτόκιο 3,5%) από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (με επιτόκιο 0,8%). Δεν περιείχε ούτε το πολυσυζητημένο γαλλικό κλειδί που θα συναρτούσε τις αποπληρωμές από τους ρυθμούς μεγέθυνσης της οικονομίας. Η επιμήκυνση που αποφασίστηκε για τις αποπληρωμές του δεύτερου δανείου ήταν μόνο για 10 χρόνια, όταν το ΔΝΤ στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων με τη Γερμανία ζητούσε τουλάχιστον 15 χρόνια, και η επιστροφή των κερδών των εθνικών κεντρικών τραπεζών (που αποφασίστηκε πρώτη φορά το 2012) θα γίνει κατόπιν αξιολογήσεων.

2. Επισκόπηση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, Μάιος 2018, Τράπεζα της Ελλάδας ευρωσύστημα, σελ. 40.

3. Arnold, M. & Hope, K. (2018, 5 Μαΐου), «Greek banks face €15.5 bn hit to capital under stress tests», *Financial Times* (ανακτημένο από: <http://www.ft.com>).

Εάν δηλαδή κι εφόσον συνεχίζεται η υιοθέτηση της πολιτικής ακραίας λιτότητας. Το χειρότερο ωστόσο ήταν πως η απόφαση του Eurogroup θεσμοθέτησε συγκεκριμένους μηχανισμούς και αυστηρές διαδικασίες που θα ελέγχουν σε τριμηνιαία βάση την εφαρμογή μιας άγριας νεοφιλελεύθερης πολιτικής, με βάση όσα λεπτομερώς περιγράφονται στην απόφασή του και το συνοδευτικό παράρτημα, με τον χαρακτηριστικό τίτλο, «Συγκεκριμένες δεσμεύσεις που διασφαλίζουν τη συνέχιση και ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν υπό το πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας»⁴. Αναφέρονται δε τα εξής μέτρα, πέραν των δημοσιονομικών πλεονασμάτων ύψους 3,5% μέχρι το 2022 και 2,2% από το 2023 ως το 2060 που δεν έχουν προηγούμενο όχι μόνο εφαρμογής, αλλά και εξαγγελίας σε καμία άλλη χώρα του κόσμου: Νέες ιδιωτικοποιήσεις (ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ, ΕΛΠΕ, ΔΕΣΦΑ, ΔΕΠΑ, Εγνατία οδός, λιμάνια Καβάλας και Αλεξανδρούπολης κ.ά.) πέραν των παλιών (λιγνιτικές μονάδες ΔΕΗ, Ελληνικό κ.λπ.), επιτάχυνση των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών, πιέσεις για αθώωση των στελεχών του ΤΑΙΠΕΔ που κατηγορούνται για χρηματισμό και του πρώην προέδρου της ΕΛΣΤΑΤ Α. Γεωργίου, επιτάχυνση της αξιολόγησης στον δημόσιο τομέα και της κινητικότητας μεταξύ των δημόσιων υπαλλήλων κ.ο.κ.

Το όριο δε που τέθηκε με την απόφαση του Eurogroup (κι είχε αποφασιστεί πρώτη φορά με προηγούμενη απόφασή του στις 25 Μαΐου 2016) να μην υπερβαίνουν οι αποπληρωμές το 15% του ΑΕΠ για την πρώτη μεσοπρόθεσμη (αλλά ακαθόριστη χρονικά) περίοδο μετά το πρόγραμμα και το 20% στη συνέχεια, δεν αλλάζει τους όρους του παιχνιδιού, καθώς όποια υποχρέωση ξεπερνάει το 15% ή το 20% δεν θα διαγράφεται. Θα μετατίθεται για να πληρωθεί στο μέλλον, μεταφέροντας δανειακά βάρη στις επόμενες γενιές! Το αποτέλεσμα δηλαδή θα είναι η επιμήκυνση του χρέους και όχι η διαγραφή έστω ενός μέρους του. Όρος που αποκλείστηκε πρώτη φορά με την ιστορικής σημασίας απόφαση του Eurogroup στις 20 Φεβρουαρίου 2015, όπου η τότε κυβέρνη-

4. Specific commitments to ensure the continuity and completion of reforms adopted under the ESM programme. http://www.consilium.europa.eu/media/35749/z-councils-council-configurations-ecofin-eurogroup-2018-180621-specific-commitments-to-ensure-the-continuity-and-completion-of-reforms-adopted-under-the-esm-programme_2.pdf (τελ. πρόσβαση: 25/6/2018).

ση είχε δεσμευτεί να αποπληρώσει «πλήρως και εγκαίρως τις οικονομικές υποχρεώσεις της» και πιο πρόσφατα με τις αποφάσεις των Eurogroup (25/5/2016 και 15/6/2017) όπου αναφέρεται καθαρά ότι τα μέτρα ελάφρυνσης δεν θα επιφέρουν επιπλέον κόστος στους δανειστές.

Η διατήρηση του δημόσιου χρέους στα δυσθεώρητα επίπεδα του 183% για το 2018 επέβαλε στο Eurogroup της 22ας Ιουνίου την έγκριση μιας επαυξημένης δόσης κατά 9,5 δις ευρώ που θα συμβάλει στη δημιουργία ενός μαξιλαριού ρευστού ύψους 24,1 δις, που θα επιτρέπει τη φθηνή αναχρηματοδότηση του ελληνικού δημόσιου χρέους για 22 μήνες μετά τον Ιούνιο του 2016. Επί της ουσίας είναι μια προληπτική γραμμή στήριξης, καθώς πρόκειται για κεφάλαια εν αναμονή. Κι έτσι το ερώτημα που προκύπτει είναι απλό: Αν το δημόσιο χρέος της Ελλάδας έγινε βιώσιμο με την 10ετή επιμήκυνση, όπως έσπευσαν να το χαρακτηρίσουν ο υπουργός Οικονομικών Ευκλ. Τσακαλώτος και ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας, κι η Ελλάδα μπορεί να προσφύγει στις αγορές για την κάλυψη των αναγκών της πετυχαίνοντας έτσι την πολυπόθητη «καθαρή έξοδο», προς τι τότε το «μαξιλάρι ρευστότητας»;

Σε αυτό το πλαίσιο, που περιγράφει μια οικονομία ασθενική κι επιρρεπή στα γυρίσματα της οικονομικής συγκυρίας, είναι κενοί περιεχομένου οι πανηγυρικοί του υπουργού Οικονομικών Ευκλ. Τσακαλώτου και άλλων επειδή απέφυγαν την προληπτική γραμμή στήριξης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας που ζητούσαν μετ' επιτάσεως τόσο ο επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Μ. Ντράγκι, όσο και ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας Γ. Στουρνάρας, παραμένοντας πάντως άγνωστο αν με το αίτημά τους εξέφραζαν τα συμφέροντα των εγχώριων τραπεζιτών, που επιθυμούν να υπάρχουν εν αναμονή πιστώσεις μην τυχόν και απαιτηθεί μια νέα ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, εξαιτίας για παράδειγμα μιας απότομης επιδείνωσης του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος. Η πιστοληπτική γραμμή όμως ήταν απευχεταία για τον απλό λόγο ότι η ενεργοποίησή της από την 21η Αυγούστου και για έναν χρόνο θα συνοδευόταν από νέα αντιλαϊκά μέτρα. Τα αντιλαϊκά μέτρα ωστόσο για την επομένη της λήξης του τρίτου δανειακού προγράμματος υιοθετούνται με ρυθμούς καταγιγιστικούς εδώ και χρόνια, χωρίς η κυβέρνηση να προβάλλει την παραμικρή αντίσταση. Περιλαμβάνουν δε ακόμη

και τον περιορισμό του δικαιώματος στην απεργία, πέραν άλλων μέτρων όπως η υποθήκευση όλης της δημόσιας περιουσίας στους δανειστές μέσω της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας (υπερ-ταμείου ιδιωτικοποιήσεων, κατά κόσμον) κ.ο.κ. Η κυβέρνηση έτσι στην πράξη κατέφυγε σε μια πιστοληπτική γραμμή ειδικά σχεδιασμένη για την Ελλάδα, υποθηκεύοντας ακόμη και αυτή την ονομαστική ανάπτυξη για τέσσερις ολόκληρες δεκαετίες...

Ερχόμαστε έτσι αντιμέτωποι με μια θεμελιώδη αντίφαση των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής, όπως εφαρμόστηκαν σε όλο τον κόσμο και πολύ περισσότερο στην Ελλάδα. Όσο πιο απαρέγκλιτα και επίμονα εφαρμόζονται, όσο πιο βίαια και φιλόδοξα είναι, τόσο πιο κοντά φέρνουν την επόμενη κρίση, απομακρύνοντας την ανάπτυξη. Προς επίρρωση, το δάνειο-μαμούθ ύψους 50 δις ευρώ που υπέγραψε η Αργεντινή με το ΔΝΤ τον Μάιο του 2018, πριν καν κλείσουν δύο δεκαετίες από την καταστροφή του 2001. Κι αυτά προς διάψευση προφανώς των βεβαιιοτήτων ότι όσο μεγαλύτερης έκτασης και πιο επώδυνη η προσαρμογή, τόσο πιο μεγάλη η ανάπτυξη· είναι η «γνωστή θεωρία του ελατηρίου» που χρησιμοποιήθηκε για να καθαγιάσει και να νομιμοποιήσει τις θυσίες που απαιτήθηκαν από το 2010. Αποδείχτηκε ωστόσο μύθος, όπως και τόσες άλλες υποσχέσεις που συνόδευσαν την ένταξη της Ελλάδας στον θάλαμο της χημειοθεραπείας των μνημονίων, με πλέον εμβληματική, την υπόσχεση για επίλυση των διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας. Πίσω φυσικά από αυτή την αντίφαση δεν υπάρχει κάποιο άλυτο μυστήριο της φύσης. Βρίσκεται μια διεθνής προσπάθεια ανατροπής των όρων της ταξικής πάλης προς όφελος του κεφαλαίου και σε βάρος της εργασίας, που υλοποιείται με τις πιο διαφορετικές αφορμές. Στη δική μας περίπτωση ήταν η κρίση χρέους.

Η απόσταση των νεοφιλελεύθερων εξαγγελιών, για ανάπτυξη τροφοδοτούμενη από τη μείωση των μισθών και την αύξηση της φτώχειας, από την πράξη των αναιμικών ρυθμών μεγέθυνσης δεν είναι ελληνικό φαινόμενο. Σε επίπεδο ΕΕ «το μειούμενο μερίδιο των μισθών συνδέεται με πιο ασθενή και πιο ευάλωτη οικονομική μεγέθυνση», ενώ «ο αγώνας προς τα κάτω στο μερίδιο των μισθών ως ένα μέσο ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας αποδείχθηκε αυτοαναιρούμενος, καθώς το εργατικό κόστος έπεσε

σε πολλές χώρες ταυτόχρονα»⁵. Ούτε επίσης απασχολεί μόνο την ετερόδοξη συζήτηση. Ομολογείται, για παράδειγμα, έστω και εκ των υστέρων, ότι «η μεγάλη μείωση των μισθών στην Ελλάδα δεν επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τις εξαγωγές, των οποίων η αύξηση οφείλεται κυρίως στη βελτίωση των συνθηκών της παγκόσμιας οικονομίας», ενώ στη διερεύνηση των αιτιών που η μεγάλη μείωση των μισθών δεν αποτυπώθηκε στις τιμές και τις εξαγωγές (μικρό μέγεθος ελληνικών επιχειρήσεων, αβεβαιότητα παραμονής στην Ευρωζώνη, χαμηλός βαθμός ανταγωνισμού, αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης) απουσιάζει σταθερά η εξέταση της πορείας των κερδών ως ανεξάρτητη μεταβλητή⁶.

Φτάσαμε έτσι στο «παρά πέντε» της εξόδου από τα μνημόνια, η πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας να παραμένει «κάτω από τη βάση»: Σε επίπεδο B3 για τη Moody's (μαζί με Μπελίζ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Κονγκό) και B για τη Fitch (μαζί με Ανγκόλα, Λευκορωσία και Καμερούν) και τη S&P (μαζί με Μπουρκίνα Φάσου, Πράσινο Ακρωτήρι και Αιθιοπία)⁷. Λόγω αυτής της κορυφαίας αποτυχίας (για την οποία δεν μπορούν να κατηγορηθούν οι διαβόητοι υψηλοί μισθοί των δημόσιων υπαλλήλων στην Ελλάδα και οι υποτιθέμενες μεγάλες συντάξεις), η ομαλή αναχρηματοδότηση των δανειακών αναγκών της Ελλάδας από τις αγορές και μόνον δεν είναι εξασφαλισμένη. Κι ας έχουν περάσει οκτώ ολόκληρα χρόνια μετά την υπαγωγή στο καθεστώς των μνημονίων, όταν μάλιστα το πρώτο πρόγραμμα προέβλεπε έξοδο στις αγορές το 2012! Αν εκείνο το πρόγραμμα χαρακτηρίστηκε κατά κοινή ομολογία αποτυχημένο και καταστροφικό, το τρέχον γιατί μένει στο απυρόβλητο;

Ωστόσο, είμαστε ακόμη στην αρχή... Οι προοπτικές της μετα-μνημονιακής Ελλάδας εμφανίζονται πιο ζοφερές αν λάβουμε υπόψη μας τα τετελεσμένα της μνημονιακής 8ετίας. Στις μεγάλες επιτυχίες των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής συγκα-

5. Umney, C., Greer, I., Onaran O. et al. (2017), «The state and class discipline: European labour market policy after the financial crisis», *Capital and Class*. ISSN 0309-8168.

6. Βαγιανός, Δ., Βέττας, Ν., Μεγύρ, Κ., Πισσαρίδης, Χ., «Η ελληνική οικονομία πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης: Οικονομικές πολιτικές για το μέλλον» (σελ. 60.), περιλαμβάνεται στο: *Πέρα από τη λιτότητα για μια νέα δυναμική στην ελληνική οικονομία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2017.

7. <https://tradingeconomics.com/greece/rating> (τελ. πρόσβαση: 30/4/2018).

ταλέγεται η βαθύτερη και πιο οργανική ενσωμάτωση της Ελλάδας στη διεθνή οικονομία, που συντελέστηκε ωστόσο υπό μειονεκτικούς όρους. Το άνοιγμα των αγορών μέσω της κατάργησης πλήθους γραφειοκρατικών και άλλων εμποδίων (βλ. τη διαρκώς ανανεούμενη εργαλειοθήκη του ΟΟΣΑ) έχει ως αποτέλεσμα, μαζί με την ενίσχυση των τάσεων συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου, την αύξηση των εισαγωγών και της εισαγωγικής εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας. Ακόμη κι αυτή η αναιμική και ασταθής άνοδος του εισοδήματος που αναμένεται θα εντείνει στο εξής τη χρόνια και δομική αδυναμία της ελληνικής οικονομίας, όπως εκφράζεται με την αύξηση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Έτσι, η ελληνική οικονομία θα είναι στο εξής πιο επιρρεπής σε εκτροχιασμούς, όλο και συχνότερα θα πρέπει να καταφεύγει σε εξωτερική βοήθεια για να αντιμετωπίσει εγγενείς αντιφάσεις και κρίσεις, αλλά και εξωτερικούς κλυδωνισμούς.

Η Ελλάδα, επομένως, αποτυγχάνει (να εξασφαλίσει σοβαρούς ρυθμούς μεγέθυνσης, να έχει στη διάθεσή της ένα αξιόπιστο τραπεζικό σύστημα, να διαχειριστεί το δημόσιο χρέος της, να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές όπως κάθε άλλη καπιταλιστική χώρα και πολλά άλλα), γιατί εφάρμοσε μέχρι τέλους τις οδηγίες των πιστωτών και της ντόπιας οικονομικής ελίτ που εξ αρχής αντιμετώπισε την κρίση σαν μια ευκαιρία για νέα κέρδη.

Υπό αυτές τις προοπτικές, όταν γίνεται εμφανές ότι οι κυρίαρχες πολιτικές αδυνατούν να επιλύσουν ακόμη και να διαχειριστούν αποτελεσματικά ακανθώδη προβλήματα, όπως του δημόσιου χρέους, το τυπικό τέλος των μνημονίων ανοίγει με νέους όρους τη συζήτηση για το ουσιαστικό τέλος των πολιτικών λιτότητας και υποτέλειας...